Bir Resim Sanatçısının Türk Eğitim Tarihine Katkısı Nazmi Ziya Güran ve Öğretim Materyalleri Temini Görevi

Doç. Dr. Meltem Begüm Saatçı Ata

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1679-8892>

Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Antalya – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 10.03.2021

Kabul: 16.06.2021

On-line Yayın: 30.06.2021

Anahtar Kelimeler

Nazmi Ziya Güran

Coğrafya Eğitimi

Tarih Eğitimi

Öğretim Materyali Temini

Maârif Nezâreti

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.50619>

Öz

Osmanlı Devleti son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluş yıllarında resim sanatı çalışmaları ile devlet hizmetinde çalışmış olan Nazmi Ziya Güran (1881-11 Eylül 1937) izlenimci kuşağın Türkiye'deki öncülerindendir. Sanatçı kişiliği ile Türkiye tarihinde önemli bir yere sahip olmasının yanı sıra Türk eğitim tarihini ilgilendiren konularda da önemli görevler üstlendi. Eğitimin farklı kademelerinde öğretmenlik, müdürlük, müfettişlik görevlerini yerine getirdi. Bunun dışında bu çalışmanın konusu olan öğretim materyalleri konusunda resim sanatı ve idarecilik görevlerini birlikte yürüttüğü işler de yaptı. 1915-1916 yılların kapsayan yaklaşık 11 aylık sürede, yani I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde Nazmi Ziya Maârif Nezâreti adına Almanya'dan ders araç gereç temini için görevlendirildi. Bu çalışmanın amacı Nazmi Ziya'nın Maârif Nezâreti tarafından okullarda kullanılmak üzere tarihi tablolar ve coğrafya levhaları gibi öğretim materyallerinin temini için görevlendirilmesindeki nedenleri ve görevi sürecindeki uygulamalarını, tercihlerini, nedenlerini ortaya koymaktır. Konunun temel yönlendirici belgeleri Osmanlı arşiv belgeleri ve Nazmi Ziya'nın kaleme aldığı yazılardan oluşmaktadır. Bu belgeler ve konu hakkındaki araştırmalar tarih araştırmaları yöntemine uygun olarak değerlendirildi. Nazmi Ziya'nın bu görevinde sanatçı, eğitimci ve bürokrat kimliklerinin gereği hareket ettiği, konuyu sanat ve eğitim yanı sıra ekonomik boyutuyla da ele aldığı görüldü. Milli sanat anlayışına uygun olarak toplum ve devlet yararı gözeterek yerine getirdiği bu görevinin sonuçları Osmanlı Maârif Nezâreti tarafından da gereğince değerlendirildi ve bu öğretim materyalleri hemen okullarda kullanıldı.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Saatçı Ata, M. B. (2021). Bir Resim Sanatçısının Türk Eğitim Tarihine Katkısı Nazmi Ziya Güran ve Öğretim Materyalleri Temini Görevi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(85): 27-48.

***Contribution of a Painting Artist To Turkish Education History
Nazmi Ziya Güran and His Assignment for Supplying Teaching Material***

Meltem Begüm Saatçı Ata

Assoc. Prof. Dr. / Akdeniz University, Faculty of Education , Social Sciences Education, Antalya –
TURKEY

Article History

Submitted: 10.03.2021

Accepted: 16.06.2021

Published Online: 30.06.2021

Keywords

Nazmi Ziya Güran

Geography Education

History Education

Supply of Teaching Material

Ministry of Education

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.50619>

Abstract

Nazmi Ziya Güran (1881-September 11, 1937) is an artist who is one of the pioneers of the Impressionist movement in art in Turkey during the last years of the Ottoman Empire and the foundation days of the Republic of Turkey. He worked in the State service with painting art studies. Besides having an important place with his artistic works in the Turkish history he assumed important duties in matters concerning the Turkish education history. He worked at different levels of education system, as a teacher, director and inspector. Apart from this he also did works in which he carried out the art of painting and administration duties together. The subject of this article is one of these works which is about supply of course materials. Nazmi Ziya was assigned to supply course materials from Germany on behalf of the Ottoman Ministry of Education for 11 months between 1915 and 1916 that was during the First World War. The purpose of this study is to put forth the reasons of the assignment of Nazmi Ziya by the Ottoman Ministry of Education for the supply of teaching materials such as historical tables, geography plates to be used in the schools and to explain in detail his practices, preferences and their reasons in the process of his assignment in Germany. The main guiding sources of this study are the Ottoman archival documents and the articles written by Nazmi Ziya himself. These documents and articles also the other research papers are evaluated in accordance with the method of historical research. And it is understood that in this assignment Nazmi Ziya acted as an artist, educator and bureaucrat and he dealt with the subject of supplying these teaching material with the terms of art, education as well as its economic dimension. He fulfilled his task with the benefit of society and state in accordance with the national understanding of art. The results of his mission were evaluated by the Ottoman Ministry of Education and these teaching materials were used in the schools immediately.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti için farklı alanlarda önemli değişimlerin başladığı Tanzimat döneminde eğitim alanındaki örneklerden birisi ders araç gereçleri ve temini konusunda yaşandı. Bunun yöntemlerinden birisi bunları Avrupa'dan temin etmektir. Abdurrahman Sami Paşa'nın Maârif Nâzırlığı döneminde (Temmuz 1857-Aralık 1861) Mekâtib-i Umûmiyye Nâzırı olarak görev yapan Ahmed Kemal Efendi (1865'te Paşa unvanını aldı) (1808-1887) bu konudaki öncü isimdir. 1861-1878 yılları arasında 7 kez Maârif Nâzırı olarak görev alan Ahmed Kemal Paşa (Kuneralp, 1999: 6, 58) ilk olarak 1850 yılında Avrupa'daki okullarda eğitim konusunda gözlem yapmak ve ders araç gereç temini için görevlendirildi. Ulusçuluk akımının güçlenmeye devam ettiği bu dönemde Ahmed Kemal Paşa da özellikle coğrafya ve tarih derslerinde kullanılmak üzere küre ve harita teminine önem verdi. Paris ile başlayan gezisi Londra, Brüksel, Köln, Berlin, Viyana ve Cenova şehirlerini de kapsayan geniş bir alana yayıldı. Ahmed Kemal Paşa Temmuz 1850 - Nisan 1851 dönemini kapsayan bu gezi sırasında Mekâtib-i Umûmiyye Nâzırı idi (Cücük, 2020: 191-193, 216). Berlin'de elçi olarak görev yaptığı Haziran 1854-Temmuz 1857 tarihleri arasında veya Maârif Nâzırı olduğu 1861-1878 yılları arasında (Kuneralp, 1999: 45) ders araç gereç temini ile ilgilendiği bilinmektedir (Cücük, 2020: 192). Ahmed Kemal Paşa ile başlayan bu süreç 20. yüzyılda da devam etti.

Osmanlı Devleti'nde ders araç gerecinin temini konusundaki çalışmalara 1915 yılında Nazmi Ziya da katıldı. Ancak Nazmi Ziya'nın görev aldığı bu dönemin önemli özelliklerinden birisi bu işin I. Dünya Savaşı devam ederken yapılmaya çalışılmasıdır. Şimdiye kadar konu hakkında yapılan çalışmalarda 1915 tarihli bu görevlendirmeye gönderme yapılmakla beraber görev sürecinin ayrıntıları hakkında bilgi mevcut değildi. Bu çalışmanın farkı, Nazmi Ziya'nın bu görevi yerine getirdiği yaklaşık 11 aylık sürecin aşamalarını ayrıntılı olarak aktaran belgeleri ortaya koymasındır. Osmanlı Maârif Nezâreti arşiv belgeleri ve Nazmi Ziya'nın bu görev öncesi *Şehbal* ve sonrası *Yeni Mecmua* adlı yayınlarda kaleme aldığı yazılar birinci elden kaynak grubunun en önemli örnekleridir. Bunlar dışında Nazmi Ziya'nın hayatı ile ilgili olarak örneğin Eyuboğlu'nun eseri her ne kadar basımından önce vefat etmiş olsa da Nazmi Ziya'nın sağlığında kaleme alınmış eser olması açısından önemlidir. Ancak bu eserde konumuz olan 1915-1916 yıllarını kapsayan görevlendirme ile ilgili bilgi mevcut değildir. Dönemin gazetelerinde çıkan yazılar da onun hayatı ile ilgili bilgi içeren önemli kaynaklardır. Özellikle öldüğü gün yayınlanmış olan kendi kaleme aldığı yazı (Nazmi Ziya, 1937) önemlidir. Bu çalışmanın amacı Osmanlı Maârif Nezâreti'nin içinde bulunulan savaş döneminde aynı zamanda müttefiki olduğu bir ülkeden ders araç gereç temini konusunda yaklaşımı, daha önemlisi Nazmi Ziya'nın tutumunun kendisinin sanat anlayışı ve milli yaklaşımı ile uyumunu ortaya koymaktır.

1915 Tarihli Görevlendirme Öncesi Hayatı Hakkında Bilgi

1881 yılında İstanbul Aksaray Sofular mahallesinde doğan Nazmi Ziya'nın aile geçmişi, Fatih Sultan Mehmed'in hocası Molla Gürani soyuna dayanmaktadır. Babası Divan-ı Muhasebatta kâtiplik, mümeyyizlik gibi görevleri yapan ve ilk Nüfus Umum Müdürlüklerinden olan Ziya Bey'dir. Öğrencilik dönemine ait kayıtlarda adı Süleyman Nazmi olarak geçen Nazmi Ziya (Ayhan, 2021: 148), babasından gelen Ziya adı ile soyadı kanunu sonrası Güran soyadını kullanmaya başladı. Vefa'da bulunan Şemsü'l-Maârif Mektebinden sonra Vefa İdâdisinde eğitim aldı. Nazmi Ziya'nın eğitim hayatı dönemin şartlarından bağımsız değildi. Tanzimat sonrası giderek gelişen batı tarzı eğitim anlayışı ve kurumları onun da eğitimini etkiledi. Aile çevresi ise onun yetişmesini etkileyen bir diğer önemli unsurdu. Lüks içinde yaşamamakla birlikte dönemin şartları için iyi denebilecek bir hayat süren bir aileye mensuptu (Eyuboğlu, 1937: 5). Babası devlet görevlisi olan Nazmi Ziya'nın amcası askeriyede ressam idi. Binbaşı Hasip Bey Nazmi Ziya'nın çocukluk yıllarında resme olan ilgisini geliştirmek istese de babası buna izin vermedi. Oğlunun sanat ile ilgilenmesi yerine kendisi gibi devlet görevinde çalışacak bir bürokrat

olması konusunda ağırlığını koydu ve Nazmi Ziya'nın Mekteb-i Mülkiyye'ye gitmesine neden oldu (Gökkaya, 2013: 59).

Temmuz 1901'de Mülkiye'den mezuniyetinden sonra Sadaret Mektûbî Kalemi Hulefâlığı'na tayin edildi (BOA, BEO, 1702/127624, H. 25 Rebû'l-âhır 1319/11 Ağustos 1901). 1901 yılında babasının vefatı Nazmi Ziya'nın meslek hayatını da etkiledi. Babasının onayı olmadığı için gidemediği Sanâyi-i Nefise Mekteb-i Âlîsi 1902 yılında Nazmi Ziya'nın geleceğini şekillendirecek yer oldu. Akademinin resim bölümünde eğitim almaya başladı. İlk resim eğitimini aldığı Hoca Ali Rıza Bey dışında bu okulda Warnie, Vallery ve Oskan Efendi'den dersler aldı. Osman Hamdi Bey'in müdürlüğü döneminde Eylül 1908 tarihinde okuldan ikincilikle mezun oldu. Hocalarından özellikle Vallery ve Osman Hamdi Bey ile arasında sanat anlayışındaki farklılıktan dolayı Nazmi Ziya'nın Sanâyi-i Nefise'den mezuniyetinin bir yıl geciktiği ifade edilir (Eyuboğlu, 1937: 7-8). Mezuniyeti sonrası Ekim 1909 tarihinde resim eğitimi için Paris'e gitti. Bu konuda iki farklı bilgi mevcuttur. Bu bilgilerden birisi açılan sınavdaki başarısından dolayı Maârif Nezâreti adına (Çankaya, 1968-1969: 908-909), diğeri ise kendi olanaklarıyla kendi hesabına gittiği (Eyuboğlu, 1937: 9; Erhan, 1975: 14) şeklindedir. Bu konuda resmi bir evrak bulunmamakla birlikte konumuz açısından önemli olan nokta dönüşünde Maârif Nezâreti bünyesinde farklı görevler almış olmasıdır. Paris'teki eğitimi sırasında Almanya ve Avusturya'ya da giderek kendisini geliştirmeye devam etti. Önce İstanbul, ardından Paris'te aldığı eğitimler sonucunda izlenimciliği (empresyonizmi) tercih eden bir sanat anlayışına sahip oldu. 1911 yılında Normandiya asıllı Marcelle Chevalier adında bir Fransız ile evlendi (Erhan, 1975: 13; Güvemli, 1977: 34).

Namık İsmail, Feyhaman Duran, Avni Lifij gibi Nazmi Ziya da özel imkân ve imtiyazlarla Avrupa'ya eğitime gönderilen ve 1914'te ülkeye dönen yetenekli gençlerden birisiydi (Tansuğ, 1993: 120). Nazmi Ziya 1914 kuşağı olarak anılan sanatçı grubunun önemli bir üyesidir. II. Meşrutiyet dönemi eğitim hareketleri içerisinde yurtdışına sanat eğitimi için gönderilenlerin I. Dünya Savaşı nedeniyle ülkeye geri dönmeleri gerekti. Sanâyi-i Nefise mezunu bu öğrencilerden Nazmi Ziya ise bazı aile işlerini halletmek üzere daha erken bir tarihte Ekim 1913'te ülkeye geri döndü (Çakır, 2017: 68). Nazmi Ziya Paris'te aldığı eğitim ve Avrupa'daki gözlemleri sonucunda ülkeye döndüğünde izlenimciliğin Türkiye'de öncüsü oldu. Ancak bu özelliği ile eleştirildiği de oldu. Eğitim aldığı Avrupa'da 20. yüzyıl başında izlenimcilik yerine yeni akımların ortaya çıkmasına rağmen bu akımları ülkeye tanıtmamaları eleştirisi Nazmi Ziya için de yapıldı (Gökkaya, 2013: 58).

Nazmi Ziya'nın Mekteb-i Mülkiyye diploması yurda dönüşünden sonra Maârif Nezâreti bünyesinde idarecilik yapmasını etkilemiş olmalıdır. Savaş döneminde öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulunan Nazmi Ziya ilk olarak 8 Kasım 1914 tarihinde İzmir Dârü'l-muallimîn Müdürlüğüne atandı. Bu okulda psikoloji (ilm-i ruh) ve pedagoji (fenn-i terbiye) derslerini yürüttü. Buradaki görevinden 4 ay kadar sonra 25 Mart 1915 tarihinde Maârif Nezâreti Tedrîsât-ı İbtidâiyye İstanbul bölgesi müfettişliğine atandı. Ancak idarecilik görevleri sürecinde de sanatçı özelliği hiçbir zaman gündem dışı kalmadı. Dünya savaşı devam ederken Çanakkale cephesine gönderilen Heyet-i Edebiyye'de yer aldı (BOA, MF.MKT., 1210/28, 22 Şabân 1331/5 Temmuz 1915). Burada 4 tablo eskizi yaptı. 1915 yılında Maârif Nezâreti tarafından Türk tarihini yansıtan tablolar yapmakla görevlendirilen Nazmi Ziya'nın bu tabloları arasında *İstanbul'da Bir Cirit Oyunu*, *Üçüncü Mustafa'nın Kılıç Alayı*, *Zigetvar Kuşatması* bulunmaktadır (Gökkaya, 2013. S. 60).

I. Dünya Savaşı döneminde savaşın moral destek kuvvetlerinden biri olarak aralarında yazarların ve ressamların bulunduğu Heyet-i Edebiyye olarak adlandırılan bir sanatçı grubunun Harbiye Nezâreti tarafından cepheye gönderilmesi ve onların desteğiyle milli propaganda oluşturması önemli bir olaydır. 11 Temmuz 1915'te İstanbul'dan yola çıkan heyet içerisinde ressam Nazmi Ziya da bulunuyordu. İstanbul'a dönüşünde heyet adına *Sabah* gazetesinde 'Hitabe-i Şükran' başlığıyla bir bildiri yayınlandı. Bu heyetin çalışmalarının yeterli olmadığına dair eleştiriler olmakla (Topallı, 2009:

632) birlikte konumuz açısından önemli olan nokta Nazmi Ziya'nın genel tutumunu anlayacağımız bir örnek olmasıdır. Gerek Sanâyi-i Nefise'deki öğrenimi sırasında gerek sonraki çalışmaları döneminde sergilediği milli yaklaşımları görmek açısından bu olay önemlidir. Bu durumu Çanakkale'deki görevi öncesi daha Paris'te iken 1911-1913 yılları arasındaki *Şehbal* ve 1917 yılında *Yeni Mecmua* adlı yayınlardaki yazılarından anlamak mümkündür.

1915 yılındaki görevlendirmeden önce *Şehbal*'de çıkan yazılarında medeni milletlerdeki sanata verilen değerin onların medenileşmesindeki önemine dikkat çekmektedir. Bizde buna hiç önem verilmediğinin söylenemeyeceğini ancak gerileme dönemi ve atalet başladıktan sonra maksadın kaybedildiğini ifade etmektedir (Nazmi Ziya, 1912a: 476). Paris'ten kaleme aldığı yazısında toplumların akıl ve hissiyat ile ilerleme sağlayabildiği üzerinde duran Nazmi Ziya hissiyat kısmının resim, edebiyat, musiki, mimari ve heykel sanatı olmak üzere beş çeşidi olan güzel sanatlar (fünûn-u nefise) ile gelişebildiğini belirtir (Nazmi Ziya, 1912b: 34).

Heyet-i Edebiyye üyesi olmakla birlikte Nazmi Ziya'nın Harbiye Nezareti tarafından kurdurulan ve veliaht Abdülmecid Efendi'nin de desteklediği Şişli Resim Atölyesi (Gülaçtı, 2017: 56-57) üyelerinden olmadığı da bilinmektedir. Bu onun sanat anlayışındaki farkından da kaynaklıdır. Çanakkale'de Heyet-i Edebiyye üyeleri arasında bulunan örneğin Çallı İbrahim'in savaş ile ilgili resimler yaptığı bilinmektedir. Nazmi Ziya'nın bu görevi ile bağlantılı olarak bu tür resimler yapmadığı biliniyor (Topallı, 2009: 636). Nazmi Ziya için 1915 yılının bir diğer önemli gelişmesi hem yukarıda adı geçen tablolarından bazılarının çoğaltılması hem de ders araç gereçleri temini için Almanya'ya görevli olarak gönderilmesidir. Bu Nazmi Ziya için olduğu kadar Osmanlı Devleti için de önemli bir görevdir. Çünkü Nazmi Ziya yazılarında sanat ile ilgili olarak ifade ettiği gibi, Avrupa'yı taklit etmekle değil kendi değerlerine sahip çıkmakla sorunlara çözüm bulunabileceğini savunan bir sanatçıdır (Nazmi Ziya, 12 Eylül 1937: 5). Bu tutumu daha yurda dönmeden önceki yazılarında da bilinmekteydi. 28 Temmuz 1913 tarihli *Şehbal*'de çıkan Sanâyi-i Nefise: Müzeler ve Meşhurları başlıklı yazısında Avrupa'daki müzelerden bahsettikten sonra Fransa'da böyle yapılmıştır, biz de böyle yapalım demek istemediğini, aksine "bizim yapacağımız şey: her husustaki mahrumiyetimizi, geriliğimizi layıkıyla görüp çaresine bakmak ve kanaatin yanlış anlaşılan manası yerine memlekete bir ruh-u say ve saadet nefh etmektir" (Nazmi Ziya, 1913b: 140) sözü bunun göstergesidir. Çalışma ruhunun aşılması ve güzel kokunun yayılması (saadet nefh etmek) olarak gördüğü bu anlayışını Almanya'daki görevi sürecinde yaşadıkları, tercihleri, önerileri ile ortaya koymaktadır. Örnekleri aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Nazmi Ziya'nın 1915'te Öğretim Materyali Temini İçin Görevlendirilmesi

Nazmi Ziya Güran Türk resminin ulusallaşmasına yeni bir boyut getirdiği kabul edilen 1914 kuşağının önemli bir üyesidir (Tansuğ, 1993: 121). Sanatı ile ilgili gelişimini iki devreye ayıran Kaptan, Paris dönüşünü ikinci devre olarak kabul eder. İzlenimciliğin önemli isminin bu değişimini İstanbul'un güneşine bağlasa da (Kaptan, 1942: 92-93) aslında bu Nazmi Ziya'nın milli duyguları ile de ilgili olmalıdır. II. Meşrutiyet sonrası gelişmeler, savaşlardaki kayıplar, özellikle Balkan Savaşlarının onu nasıl etkilediği bilinmektedir. Bu durumun sanatına da yansımaları örneğin milli ruhun uyandırılması için şehirlerimize heykeller yapılması önerisinden anlamak mümkündür (Topallı, 2009: 634). Bulgarlar karşısındaki yenilginin onu çok üzdüğü bilinir (Nazmi Ziya, 1913a: 118). Bu duyguların ve İstanbul'a dönüşüyle başlayan farklılığın onun görev aldığı işlerdeki tutumunu da etkilediği görülür. 1915-1916 döneminde Almanya'dan siparişleri temin etmeye çalışırken de bu ürünlerin en iyisi ve dolayısıyla pahalısından ziyade mümkün olduğunca uygun şartlarda olanlarını tercih etti. Ayrıca Nazmi Ziya'nın bu görevi sürecinde örneğin haritalarda milli ve dini duyarlılığa uygun seçimler yapmaya çalıştığı bilinmektedir. Bu aynı zamanda onun sanat anlayışının yansımasıdır. Kendisi mütareke döneminden

sonra sanat anlayışının değiştiğini, öncesinde sanatı sanat için yapanlardan olduğunu, sonrasında ise bu fikri yanlış bulduğunu ve sanatın halk için anlam ifade etmemesini yanlış bulduğunu belirtir (Eyuboğlu, 1937: 20; Erhan, 1975: 18).

Hoca Ali Rıza'nın Nazmi Ziya üzerindeki etkisinin Sanâyi-i Nefise'deki eğitiminden daha fazla olduğu bilinmektedir. Sanat anlayışı ve Sanâyi-i Nefise'deki kuru akademik eğitime önem vermemesi onun 1914 sonrasındaki hayatını da etkiledi (Tansuğ, 1993: 127). Ölümünden önce kendisiyle yapılan bir mülakatta kullandığı ifadeler onun kişiliğini ve çalışma anlayışını da yansıtmaktadır: "...sanatta en mühim şey sebatır. Saatlerce, hatta sabahlara kadar çalışmak. İstidadınız az olsa bile çok çalışmakla büyük bir sanatkar olabilirsiniz" (Akşam, 12 Eylül 1937: 3). Öldüğü gün gazetede çıkan yazısındaki ifadeler onun 1915 yılında Almanya'daki görevi sırasındaki tutumunu da gösterdiği için önemlidir: "Biz Avrupalıları taklit ettikçe Avrupalılar bize haklı olarak gülecekler ve vatandaşlarımız da yaptığımız resimlere alaka göstermeyeceklerdir." (Cumhuriyet, 12 Eylül 1937: 5)

II. Meşrutiyet sonrası ve İttihat ve Terakki döneminin en uzun süreli Maârif Nâzırlığı yapan kişi Ahmet Şükrü Bey'dir (Kuneralp, 1999: 6). Ocak 1913 ile Aralık 1917 tarihleri arasında yaklaşık 5 yıl kaldığı görevi sürecinde Türk eğitim sistemine katkıları arasında öğretim materyallerinin teminindeki çalışmaları desteklemesi de bulunmaktadır (Tümer Erdem, 2015: 28). Nazmi Ziya'nın öğretim materyalleri ile ilgili bu görevlendirilmesi Ahmet Şükrü Bey döneminde yapıldı. Osmanlı Devleti'nde rüştiyelere öğretim materyalleri temini konusu Maârif Kütüphanesinin sorumluluğunda idi. Özellikle rüştiyelerin sayısının artmasıyla bu konunun daha önem kazandığı biliniyor (Ata, 2009: 29-30). 20. yüzyıl başında Osmanlı yetkilileri ders araç gereçlerini kendi imkânlarıyla üretme konusunda ilerleme kaydetmekle birlikte yurtdışından temin etme yolu da devam etmekteydi. 1915 yılında Nazmi Ziya'nın öğretim materyalleri temini için Almanya'ya görevlendirilmesi de bunun bir örneğidir. 1869 sonrası etkisi artan Fransız eğitim sistemi yerine Alman eğitim sisteminin yerleşmeye başlamasında da Ahmet Şükrü Bey döneminin çalışmaları etkili oldu. Ders araç gereçlerinin temini için Almanya'nın tercih edilmesinde dönemin siyasi ve ekonomik ilişkileri yanı sıra bu etki de önemlidir.

"Sanat medeniyetin anahtarıdır" (Cumhuriyet, 12 Eylül 1937: 5) sözleriyle kendisini ifade eden, Meşrutiyet döneminin yetiştirdiği ve Türkiye'de izlenimcilik (empresyonizm) alanında başarılı çalışmaları ile tanınan ilk Mülkiyeli ressam (Çankaya, 1968-1969: 2178) Nazmi Ziya Güran'ın mesleğini ve görevini yerine getirirken bu anlayışa uygun davranmaya özen gösterdiği bilinmektedir. Nazmi Ziya'nın sanat anlayışı hakkında kendi ifadeleri ile yapılacak değerlendirme onun Almanya'daki görevini hangi anlayışla yerine getirmeye çalıştığını da ortaya koymaktadır. Güzel sanatların millet olmadaki rolünün büyüklüğüne inanan Nazmi Ziya toplumun medeniyet seviyesinin gelişmesi için güzel sanatların her dalının önemli olduğunu belirtir. Ancak resmin bunlar arasındaki yerinin daha önemli olduğu görüşünü savunur. Her alanda resim sanatının kullanışlı olması nedeniyle daha yararlı olduğu görüşündedir (Topallı, 2009: 634). Resim sanatının önemine değindiği yazılarında da bunu görmek mümkündür. 14 Temmuz 1912 tarihli yazısında resim sanatının 14. yüzyıldan beri öneminin farkında olduğundan bahsettikten sonra "resmin şu iktidâr-ı mucize nemâsından terbiye-i umûmiyye hususunda pek çok istifade edilmektedir. Bugün eski Romalılarda olduğu gibi mekteplerde resimler kitaplara takaddüm etmiştir. Bi't-tecrûbe sabittir ki çocuklara en küçük yaştan itibaren terbiye-i sanatkarane vermek ve onları resim dersleriyle meşgul etmek sanâyi-i muhtelifede tenmiye-i istidâdlarına (artarak gelişmelerine) büyük bir hüsn-ü tesir göstermektedir" (Nazmi Ziya, 1912c: 104). Konumuz açısından bu düşüncelerinin ve ders kitaplarında resim sanatının önemli bir yer tutmasının Nazmi Ziya'nın Almanya'daki görevini de etkilediği ortadadır.

Savaş döneminde bu göreve Nazmi Ziya'nın seçilmesindeki bir başka neden onun 14 Temmuz 1913 tarihli *Şehbal*'de çıkan Sanâyi-i Nefise ve Harb başlıklı yazısında ifade ettiği görüşleri olmalıdır. Yazısında savaşın insanlık var oldukça devam edeceğine, bu durumla baş edebilmek için güçlü olmak

zorunda olunduğuna, bunun için gerekli olanların en önemlisinin sanâyi-i nefise olduğuna vurgu yapmaktadır (Nazmi Ziya, 1913a: 118). Elbette bilimsel yeterlilik, askeri donanım ve benzeri güçleri önemli buluyor ancak bunların gücünü arttıracak olan milli ruh için güzel sanatların önemli olduğu görüşünü savunuyor.

Nazmi Ziya'nın bu görevi ile ilgili ana yönlendirici belge 17 Kasım 1915 tarihli arşiv kayıdır (BOA, MF.MKT., 1213/15, H. 09 Muharrem 1334/17 Kasım 1915). Maârif Nezâreti Mektûbî Kalemi kayıtlarında yer alan belgenin içeriği Nazmi Ziya Güran'ın 1915 yılındaki görevlendirmesinin sürecini takibi sağlamaktadır. Dosya içerisinde konu ile ilgili belgeler 15 Ekim 1915 ile 6 Eylül 1916 tarihleri arasında kapsamaktadır. Bunlar arasında Osmanlıca ve dönemin devletler arası resmi yazışma dili olarak en fazla kullanılan Fransızca belgeler bulunmaktadır.

BOA, MF.MKT., 1213/15, H. 09 Muharrem 1334 kayıt numaralı dosya içindeki belgeler arasında tarihsiz olan bir sayfada Nazmi Ziya'nın görevlendirmesine konu olan coğrafya levhalarına ait ve Faik Sabri (Duran) tarafından tertip olunan mevzular olarak belirtilen bir liste mevcuttur (BOA, MF.MKT., 1213/15-12, tarih yok) (Bkz. Ek 1). Bundan sonraki yazılarda bu listeye gönderme yapılmaktadır:

Tablo 1: Faik Sabri (Duran) tarafından hazırlanan coğrafya levhaları listesi

1	Su buharı ve bulutlar yağmurlar	Bunun için muvafık bir resim bulunamadı
2	Yüksek dağlar ve dağların etekleri ve arasındaki yollar	8 numaralı resim münâsib görülmüştür
3	Çöl	7 numaralı resim münâsib görülmüştür
4	Sıcak memleket ormanları	10, 5 numaralı resimler münâsib görülmüştür
5	Soğuk memleket resmi	2, 3 numaralı resimler münâsib görülmüştür
6	Sıcak memleket resmi	6 numaralı resim münâsib görülmüştür
7	Mutedil memleket resmi	4 numaralı resim münâsib görülmüştür
8	Fırtına	Muvafık bir resim bulunamadı
9	Avârız-ı arz	12, 13, 14 numaralı resimler münâsib görülmüştür
10	Gece ve gündüz haritası	11 numaralı resim münâsib görülmüştür
12	Yayla, ova, dağ hayatı	15, 9, 1 numaralı resimler münâsib görülmüştür

Belgede hazırlanmış olan listede 11 numaralı sıra olmayıp 10'dan sonra 12'ye geçilmesinin nedeni anlaşılamadı. Yazım sırasında atlandığı düşünülebilir. Belgede ifade edildiğine göre bu resimlerin arzu olunan noktaları tamamıyla izah etmek şartıyla seçildiği ve bu konudaki malumatı tamamlamak için daha başka resimlerin de seçilebileceği belirtiliyor. Ayrıca üç adet numunenin takdim edildiği bildiriliyor. Ancak bunlarla beraber Tablo 1'in sağ sütununda belirtilen resimlerle ilgili başka bir belgeye ulaşılamadı. Aşağıdaki listede bununla ilgili sadece sıra numarası, adedi ve tutarı hakkında bilgi yer almaktadır.

Tablo 2: Takdim olunan resimlerin miktar ve tutarına dair liste

Numaralar	Adet	Fiyatı mark
1	10.000	20.800
2	10.000	10.400
3	10.000	10.400
4	10.000	10.400
5	10.000	10.400
6	10.000	10.400
7	10.000	10.400
8	10.000	10.400
9	10.000	10.400
10	10.000	20.000
11	10.000	10.400
12	10.000	18.200
13	10.000	18.200
14	10.000	21.500
15	10.000	14.000
	150.000	206.300
		12.378 Lira- yı Osmânî (takribi)

Bundan sonraki yazışmalarda Nazmi Ziya'nın görevlendirilmesinde bu tablolar üzerinden değerlendirmeler yapıldığı görülüyor. Sayı ve nitelik olarak değişikliklerin bu listeler üzerinden yapıldığı anlaşıyor.

Nazmi Ziya'nın bu görevi sürecinde Leipzig'de Blücherstrasse no 5 adresindeki Hotel Monopol'de kaldığı anlaşıyor. Leipzig'den konu ile ilgili ilk bildirimi 31 Ekim 1915 tarihlidir. Bu yazısında dört gündür fiyat araştırması yaptığını, matbaaların bir taahhüt altına girmekten çekindiklerini ve teslimatın uzun süreceğini belirttiklerini ifade ediyor. Aldığı fiyatlar neticesinde iki matbaanın şartlarını uygun bulan Nazmi Ziya fiyatların İstanbul'dakilerden çok daha yüksek olduğunu belirtiyor. Tasvîr-i hümayûn için aldığı ortalama fiyatın 10 mark olduğunu, bunun da toplamda 30.000 Osmanlı lirası tutacağını, diğer iki tablo için 4 mark istendiğini, bunun toplamının ise 24.000 lira edeceğini, genel olarak ise 52.200 Osmanlı lirası kadar bir meblağa mal olacağını belirtiyor. Ancak tasvîr-i hümayûnu 3, en fazla 4 marka, diğer iki tabloyu 1, en fazla birkaç marka bitirtebilmek için her türlü yolu deneyeceğini bildiriyor ve bu nedenle işlerin uzamasından dolayı affını istirham ediyor. Miktarın çokluğundan dolayı tutarın yüksek olacağı, birine 50'şer bin, diğerine 20'şer bin gerektiğini belirten Nazmi Ziya eğer bundan daha az bir meblağ ayrılacaksa coğrafya levhaları hariç olmak şartıyla 16.000 lira kadar bir meblağa işin hallolabileceğini ifade ediyor. Coğrafya levhalarını 2'şer marka yaptırabilirse 6 levhanın her birinin 25'er bin olmak üzere 72.000 lira kadar tutacağını ifade ediyor. Eğer devlet bu meblağ için onay verirse en azından bir kısmının peşin olarak ödenmesi gerektiğini belirtiyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-16 (01-02), R. 18 Teşrîn-i evvel 1331/31 Ekim 1915).

Bundan sonra 11 Kasım 1915 tarihli belgede durum ile ilgili bazı önemli ayrıntılar hakkında bilgi veriliyor. Örneğin devam eden savaş nedeniyle matbaacıların iş yaptırmakta zorlandıklarını ifade ettiklerini belirtiyor. Bu matbaalar arasında en mühim matbaa olarak tanımladığı bir örnekten bahsediyor. Bu matbaayı önemli bulmasının nedeni matbaacının kendisine işlerin aynı nitelikte olmasa

da yakını çok daha ucuza yapabilecekleri bir yol göstermiş olmasıdır. Bu matbaanın kendisine folyo gravür veya fotolitografi denilen ve fevkalade sonuç ortaya koyabilecek yöntem yerine resimlerin litografi usulünde basılmasını önerdiğin belirtiyor. Ancak fiyatı diğerinin neredeyse onda birine denk geleceğini bildiriyor. Yani 4-5 marka mal olacak işin yarım marka bile yaptırılabilirliğini bildiriyor. Bunu tercih etmesinin gerekçesi olarak ise İstanbul'da bu ikisi arasındaki farkı anlayacak kişinin binde bir bile olmayacağını savunuyor. Ama en önemlisi bunu okullarımızda lazım olan neticeyi verebilir nitelikte olarak görüyor. Bununla ilgili Tablo 3'te aktarılan bilgileri içeren bir liste hazırlayarak maliyeti gösteriyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-17 (01-04), R. 29 Teşrin-i evvel 1331/11 Kasım 1915). Sadece bu örnek bile Nazmi Ziya'nın bu görevi sürecindeki tutumunu özetler niteliktedir.

Tablo 3: Tarihi tabloların miktar ve tutarı ile ilgili matbaadan alınan teklif

Kılıcsız tasvîr-i hümayûn	2000 adet	3.064 mark
Kılıçlı tasvîr-i hümayûn	25.000 adet	13.015 mark
Kılıçlı tasvîr-i hümayûn	50.000 adet	22.980 mark
Köylülerin yaylaya çıkması	25.00 adet	10.195 mark
Köylülerin yaylaya çıkması	50.000 adet	17.861 mark
Prens Boçkay'ın tetevvücü	25.000 adet	23.531 mark
Tablonun cesameti kadar (144x100) santimetre	50.000 adet	41.857 mark
Aynı tablo ufak cesamette (102x72) santimetre	25.000 adet	13.128 mark
	50.000 adet	22.850 mark

302.000 adetten oluşan bu listenin tutarı 168.481 marktır. Ancak önemli bir sorun olarak hiçbir fabrikanın resimlerin İstanbul'da teslimini kabul etmediğini bildiriyor. Ayrıca Avusturya ve Bulgaristan'da ödenmesi gereken transit rüsumunun da henüz hesaba katılmadığını belirtiyor, İstanbul'da gümrükten muaf olması için gerekli işlemlerin yapılmasını bildiriyor. Bu tür belirsizliklerden dolayı görüşmelerin kesin bir neticeye bağlanamadığı bilgisini veriyor. Bu nedenle paranın tamamının resimlerin tamamının tesliminde ödenmesinin en uygun yol olduğunu düşündüğünü belirtiyor.

Coğrafya eğitimi için kati ihtiyaç olan ve Faik Sabri tarafından matbaalara tertip olunan resimlerden daha mükemmellerinin olduğunu ve bunların milli ve dini hiçbir nokta içermemelerinden dolayı bunların alınmasının çok yararlı olacağını ifade ediyor. Savaş koşullarından dolayı fabrikaların ellerindeki malları nakit paraya dönüştürmeye ihtiyaçları olduğunu, bu nedenle daha fazla indirim yaptırabileceğini düşünüyor. Böylece önemli miktarda alabileceklerini, bunun okullarımızda birdenbire büyük bir gelişim sağlayacağını belirtiyor. Bu resimlerin 15 çeşidinin her birinden 10.000'er adet almak şartıyla 150.000 kadar resim alınacak olursa İstanbul ve çevresindeki vilayetlerde coğrafya öğretiminin 20 senelik ihtiyacının mükemmel şekilde karşılanmış olacağını belirtiyor. Bunlar için şimdilik katalog fiyatından yüzde 30 iskonto ile 202.400 mark, yani yaklaşık 12.000 lira bir ücret ödenmesinin gerektiğini belirtiyor. Daha büyük iskonto yaptırılabilirliği, ama şimdilik bütçenin elverdiği kadarının alınabileceğini bildiriyor. Bunlardan başka târih-i Osmânî, târih-i medeniyet ve özellikle Sultânîler için pek lazım olan kozmoloji ve târih-i tabîî resimlerine önem verilirse eğitim açısından pek çok şey kazanılmış olacağını belirtiyor.

Eğer tasvîr-i hümayûn pek nefis sûrette tab ettirmek istenirse her biri için 4 mark ödenmesi gerektiğini, bunun ise 52.000 resim için 208.000 mark, yani yaklaşık 12.480 Osmanlı lirasına mal olacağını belirtiyor. Üstelik resimlerin bir buçuk yıl kadar sonra ancak teslim edilebileceğini belirtiyor.

Bu nedenle tasvîr-i hümayûn resimlerinin bir miktarının veya yarısının nefis sûrette basılmasını öneriyor. Bu durumda ise teslimin ancak altı ayda mümkün olabileceğini belirtiyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-17 (01-04), R. 29 Teşrîn-i evvel 1331/11 Kasım 1915):

Tablo 4: Tarihi tabloların basımı, adedi ve tutarı ile ilgili matbaadan alınan teklif

Tasvîr-i hümayûn kılıcsız	Sûret-i nefisede	5.000 adet	20.000 mark
Tasvîr-i hümayûn kılıcsız	Sûret-i âdiyyede	25.000 adet	13.015 mark
Tasvîr-i hümayûn diğerinde	Sûret-i âdiyyede	2.000 adet	3.064 mark
Köylülerin yaylaya çıkması	Sûret-i âdiyyede	25.000 adet	10.195 mark
Boçkay'ın tetevvücu (küçük boyutta)	Sûret-i âdiyyede	25.000 adet	13.128 mark
Coğrafya levhalarının	Sûret-i âdiyyede	15.000 adet	202.400 mark takriben
Târih-i umûmî levhalarının bazıların	Sûret-i âdiyyede	10.000 adet	16.000 mark takriben
Terbiye-yi ruha hizmet edecek resimler (kış, ilkbahar, yaz, ilaahir manzaraları)		10.000 adet	16.000 mark takriben
Târih-i tabîi levhaları		10.000 adet	12.000 mark takriben
			287.802 mark 18.348 lira-yı Osmânî

Tablo 4'te ayrıntıları verilen 127.000 adetten oluşan bu malzeme için sarf olunacak meblağın yüksek olduğunu ama bunun bir kerelik olacağını ve okulların 15-20 senelik ihtiyacını karşılayacağı için buna değeceğini belirtiyor. Bir an önce kontratın yapılmasını ve birer numune ile hazır olan coğrafya ve târih-i umûmî resimlerini alarak okulların bu seneki öğretim yılının ortasına yetiştirmek için İstanbul'a hareket etmek istediğini bildiriyor. Ayrıca fabrikanın tasvîr-i hümayûnun sûret-i nefis tabı için 3 mark fiyat verdiğini, ancak 5.000 adetten fazlasını yapamayacağını bildirdiğini belirtiyor. Bu miktarı da ancak 4-5 ayda yapabilecektir (BOA, MF.MKT., 1213/15-17 (01-04), R. 29 Teşrîn-i evvel 1331/11 Kasım 1915).

15 Kasım 1915 tarihinde Nazmi Ziya'dan siparişler ile ilgili bilgi isteniyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-3, R. 2 Teşrîn-i sâni 1331/15 Kasım 1915). Bir gün sonra ise kendisine okullarda kullanılmak üzere Almanya'ya sipariş edilmiş olan tasvîr-i hümayûn hazret-i pâdişâhînin ve tarihi tablolarla coğrafya levhalarının tab ve tedariki için 5.000 kuruş harcırah verilmesi kararı alındığı belirtiliyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-1, R. 3 Teşrîn-i sâni 1331/16 Kasım 1915).

17 Kasım 1915 tarihli telgraf metninden anlaşıldığına göre Berlin sefâret-i seniyyesi vasıtasıyla Nazmi Ziya'ya resimleri ve levhaları sipariş etmesi bildiriliyor. Ayrıca coğrafya levhalarının nev'i ve adedini bildirmesi isteniyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-5, R. 4 Teşrîn-i sâni 1331/17 Kasım 1915).

18 Kasım 1915 tarihli belgeden coğrafya levhalarının sayısı hakkında henüz kesin karar verilmediği anlaşıyor. İstanbul Maârif Müdüriyyetine Avrupa'dan alınması kararlaştırılan coğrafya levhalarının kaç adet alınacağı soruluyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-4, R. 5 Teşrîn-i sâni 1331/18 Kasım 1915).

Nazmi Ziya Avrupa'daki görevine başlamasının üzerinden yaklaşık bir ay geçtikten sonra 23 Kasım 1915 tarihinde Hotel Monopol'den konu ile ilgili ayrıntılı bilgi aktarıyor. Bu yazıda coğrafya levhalarının miktarı ve çeşidi hakkında şimdiye kadar Leipzig ve Berlin'den mümkün olduğu kadar ayrıntılı bilgi

topladığını ve matbaalarla pazarlığı sonucunda kendisine göre en uygun olanını bildireceğini belirtiyor. Coğrafya levhalarının Faik Sabri'nin tertip ettiği surette seçildiğini, indirim oranının yüzde 25 ile 30 arasında yapıldığını ancak bunun yüzde 50 olması için uğraşacağını bildiriyor. Bununla beraber kesin fiyatları bir iki gün sonra bildireceğini yazıyor. Ayrıca istenen 50'şer bin coğrafya levhalarının hazır bulunmasının zorluğundan dolayı bu seneki ihtiyacın karşılanması için 10'ar bin için girişimde bulunduğunu, kalıplar hazır olduğunda matbaaların bunları kısa sürede hazır hale getireceklerini temin ettiklerini bildiriyor. Bunun için Tablo 2'de belirtilen listede yer alan 1, 9, 10 ve 14 numaralı levhalardan şimdilik vaz geçmenin yeterli olduğunu, zaten en pahalı olanların bunlar olduğunu belirtiyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-14 (01-02), R. 10 Teşrîn-i sâni 1331/23 Kasım 1915). İlgili tabloya bakıldığında her biri için 10.000'er adet yazılan levhalardan 1 nolu levhanın tutarı 20.800 mark, 9 numaralı levhanın tutarı 10.400 mark, 10 nolu levhanın tutarı 20.000 mark ve 14 nolu levhanın tutarı 21.500 mark olduğu görülüyor. Hâlbuki 9 nolu levha en düşük tutarlar arasındadır. Bundan daha yüksek olan 12, 13 ve 15 nolu levhalar var. Bununla beraber toplam tutar 206.300 mark iken önerdiği durumda toplamda 133.600 mark tutarında bir iş yaptırılmış olacaktı. Vaz geçilmesini önerdiklerinin toplamı 72.700 mark tutuyordu.

23 Kasım 1915 tarihli yazısında 18 ve 21 Kasım tarihli yazılarına gönderme yaparak bilgi aktarıyor. Tasvîr-i hümayûnun kılıçlısının 25.000 adet 13.015 marka ve diğerlerinin 2.000 adet alelade litografi usulünde tabı hakkında F.E. Wachsmuth matbaasıyla kontrat yapmak için son şartları kararlaştırmak üzere olduğunu bildiriyor. Aynı zamanda tasvîr-i hümayûnun fevkalade bir sûret-i tasvîrde tabı için de Meissner & Buch matbaasıyla her birinin 2,75 marka olmak şartıyla 5.000 adet için hemen görüşmelere başladığını bildiriyor. Bunlardan ikincisinin 2.000 adet yerine 4.000 adet yapılmasında fiyat farkı hiç denilecek kadar az olduğunu, bunun da fotolitografi usulünde nefis bir sûretle tabının onayının devlete ait olduğunu bildiriyor. Diğer tabloların her ikisinin de 25'er bin olmak şartıyla 23.322 marka yine evvelki matbaa ile kontrat yapılmak üzere olduğunu bildiriyor. Gerek tasvîr-i hümayûnun ve gerekse tabloların 50'şerine karar verildiği takdirde 50.000 adet için verilecek fiyat farkı dahi verildiği surette işlem yapılacağı kontrata eklenecektir. Kontrat işlemleri 8 günde biteceği için bu zaman içerisinde yanıtın sefâret aracılığıyla telgraf ile bildirilmesini rica ediyor. Ayrıca "buraca şayan-ı itimat bir vesika" diye tanımladığı "yed-i âcizide bir selahiyet-i resmiye" gerekliliğini bildiriyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-14, R. 10 Teşrîn-i sâni 1331/23 Kasım 1915).

28 Kasım 1915 tarihli yazısında Nazmi Ziya 21 Kasım 1915 tarihli yazısına gönderme yapıyor. Buna göre Faik Sabri tarafından içeriği oluşturulan coğrafya levhalarının 150.000 adet hazır bulunmasının ihtimali olmadığını, hazır bulunan 40.000 kadarı için 27.000 mark gerektiğini bildiriyor. Nakliye masrafının da belirlenerek ayrıca ekleneceğini bildiriyor. 150.000 levha için katalog fiyatının yüzde 50-60 oranında indirim ile Tablo 2'de görüldüğü gibi 206.300 mark olan tutarın 151.000 mark kadar tutacağı hesaplansa da resimler tekrar tabettirileceği için şekil, boyut ve adet gibi değişikliklerle daha fazla indirim de yapılabileceğini düşünüyor. Çeşitli ticarethanelerde hazır bulunan ve okullarımız çok yararlı olacak olan coğrafya, tarih, târih-i tabîi levhalarının pek ucuza temin edilebileceğinden bu durumun yeniden değerlendirilmesinin yararlı olduğunu bildiriyor. Bu işleri halledip bir an evvel dönmek niyetinde olduğunu ancak matbaacılara güvenmediği için ilk numunelerin görülmesinin ve sürekli tedkik ve muayeneden geçirilmelerinin gerektiğini bildiriyor. İlk numunelerin hazırlanmasının iki ay süreceği için hazır olanların İstanbul'a gönderilmesi ve kendisinin iki ay sonra tekrar gelmek üzere İstanbul'a dönmesini talep ediyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-15, R. 15 Teşrîn-i sâni 1331/28 Kasım 1915).

1 Aralık 1915 tarihli telgraf metninde Nazmi Ziya 40.000 coğrafya levhasının 37.000 marka siparişi için gereken kontratın imzalanması için arzu buyurulan miktarı siparişe hazır olduğunu bildiriyor. Telgraf metninin altına "Sipariş ediniz. Levhalar üzerindeki yazılar Türkçe olacaktır" ifadesi eklenmiştir (BOA, MF.MKT., 1213/15-6, R. 18 Teşrîn-i sâni 1331/1 Aralık 1915). Bu dönemin eğitim anlayışını yansıtan önemli bir ayrıntıdır. Tanzimat ile başlayan eğitim yapısındaki dönüşümde artık Türkçe'nin öneminin daha iyi anlaşıldığını göstermektedir.

3 Aralık 1915 tarihli belgede Maârif müdürü tarafından yazılan 17 Kasım 1915 tarihli tezkireye yanıt veriliyor. Buna göre Avrupa'dan alınmasına karar verilmiş olan on beş levhadan oluşan tabloların her

birinden biner adede ihtiyaç olduğu belirtiliyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-21, R. 20 Teşrîn-i sâni 1331/3 Aralık 1915).

Nazmi Ziya 6 Aralık 1915 tarihinde Leibzig'den gönderdiği yazıda savaş döneminin matbaa işlerini de olumsuz etkilediğinden, matbaacıların müşkülâtlarından tekrar bahsediyor. Ayrıca bunlar arasında en makul yöntemi önerenin açıklaması hakkında bilgi veriyor. Diğer matbaaların verdiği fiyatın folyo gravür veya fotolitografi denen fevkalade yöntemin fiyatı olduğunu ve istediği gibi fiyat indirimi yapmadığını belirtiyor. Bu matbaanın gösterdiği yolun litografi usulünde kabaca tab etmek olduğunu belirtiyor. Nazmi Ziya bu yazısında 11 Kasım 1915 tarihli yazısındaki bilgileri tekrarlıyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-17 (01-04), R. 29 Teşrîn-i evvel 1331/11 Kasım 1915) ve bu matbaanın verdiği son teklifi bildiriyor (Bkz. Ek 2) (BOA, MF.MKT., 1213/15-13 (01-04), R. 23 Teşrîn-i sâni 1331/6 Aralık 1915):

Tablo 5: Tarihi tabloların miktar ve tutarı ile ilgili matbaadan aldığı son teklif

Kılıçsız tasvîr-i hümayûn	2000 adet	3.064 mark
Kılıçlı tasvîr-i hümayûn	25.000 adet	13.015 mark
Kılıçlı t tasvîr-i hümayûn	50.000 adet	22.980 mark
Köylülerin yaylaya çıkması	25.00 adet	10.195 mark
Köylülerin yaylaya çıkması	50.000 adet	17.831 mark
Prens Boçkay'ın tetevvücü	25.000 adet	23.531 mark
Tablonun cesameti kadar (144x100) santimetre	50.000	41.857 mark
Aynı tablo ufak cesameti (102x72) santimetre	25.000	13.128 mark
	50.000	22.850 mark

Görüldüğü gibi bu liste Nazmi Ziya'nın 11 Kasım 1915 tarihli listesi ile aynıdır (BOA, MF.MKT., 1213/15-17 (01-04), R. 29 Teşrîn-i evvel 1331/11 Kasım 1915). Bu yazısında Nazmi Ziya önemli bir duruma işaret ediyor. Hiçbir fabrikanın resimlerin İstanbul'da teslimini kabul etmediğini tekrarlıyor. Ayrıca nakliye masraflarının Avusturya ve Bulgaristan transit rüsumunun ilavesinin zaruri olduğu gibi İstanbul'da gümrükten muaf tutulması için lazım gelen muamelenin yapılması gerektiğini hatırlatıyor. Henüz görüşmelerin kati bir hal almadığını, resmi bir kontrat yapıldıktan ve numunelerin mühürlenmesinden sonra ödeme işine geçmenin, resimlerin kalanı alındığında ise paranın kalanının verilmesinin doğru olduğunu düşündüğünü yeniden dile getiriyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-13 (01-04), R. 23 Teşrîn-i sâni 1331/6 Aralık 1915).

Coğrafya eğitimi için kesin gerekli olan ve Faik Sabri tarafından tertip edilen resimlerin daha iyilerinin mevcut olduğunu bildiriyor. Bu resimlerde hiçbir sorun olmadığından mevcut olanları almanın pek çok yararı olduğu üzerinde duruyor. Savaş döneminin buhran koşullarından dolayı fabrikaların ellerindeki malları nakde çevirmeye çok ihtiyaçları olduğunu, bu nedenle büyük indirim yaptıklarını bildiriyor. Böylece 11 Kasım'da yaptırabileceğini ifade ettiği indirimi yaptırdığı anlaşıyor. Bu resimlerden çok miktarda almanın okullarımızda önemli bir ilerleme sağlayacağını, bunun da devletin gayesine bir an evvel ulaşmasını sağlayacağını savunuyor. Bu resimlerin çeşidinin her birinden 10.000 adet almak şartıyla 150.000 kadar resim alacak olursak gerek İstanbul gerekse merkeze yakın vilayetlerin okul ihtiyaçlarının 20 senelik coğrafya eğitiminde mükemmeliyet temin edilmiş olacağını ısrarla tekrarlıyor. Bunlar için şimdilik katalog fiyatında yüzde 20 iskonto ile 202.400 mark yani 12.000 Osmanlı lirası kadar bir para verilmesi gerektiğini bildiriyor. Kesin alıcı olma durumunda daha fazla iskonta yapılabileceğini düşündüğünü belirtiyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-13 (01-04), R. 23 Teşrîn-i sâni 1331/6 Aralık 1915). Bu durumda 23 Kasım tarihli yazısındaki 1, 9 10 ve 14 numaralı levhaların alınmasından şimdilik vazgeçme önerisinin (BOA, MF.MKT., 1213/15-14 (01-02), R. 10 Teşrîn-i sâni 1331/23 Kasım 1915) kabul görmediği anlaşıyor.

Bunlardan başka târih-i umumî, târih-i medeniyet ve özellikle okullarımız için pek lazım olan

fizyoloji ve târih-i tabîi resimlerinden birer miktar alınması ile pek çok şey kazanmış olacağımız üzerinde duruyor. 11 Kasım'da kozmoloji üzerinde dururken bu yazısında fizyoloji'den bahsetmesi bir farklılıktır. Ayrıca eğer tasvîr-i hümayûnun pek nefis bir sûrette tabî istenirse ve çok olursa her biri için 4 mark vermek gerekeceğini belirtiyor. Böyle olunca 52.000 resim için 208.000 mark yani 12.500 Osmanlı lirası gerekeceğini ve resimlerin tamamının tesliminin bir yıl kadar zaman alacağını belirtiyor. Nazmi Ziya bir seçenek daha sunuyor. 50.000 adet olacak tasvîr-i hümayûndan bir miktarının yahut yarısının nefis sûrette tabedilmesi durumunda teslimin altı ayda olabileceğini belirtiyor. Bunun da ilk parti olarak bir ayda bir kısmının teslim alınabileceğini belirtiyor (Bkz. Ek 3) (BOA, MF.MKT., 1213/15-13 (01-04), R. 23 Teşrîn-i sâni 1331/6 Aralık 1915):

Tablo 6: Tarihi tablolar ve coğrafya levhaları basım şekli, adedi ve tutarına dair liste

	Adı	Hali	Adet	Mark
Aynı matbaaya verilerek ısımlanacak	Tasvîr-i Hümayûnun kılıçlısından	Sûret-i nefisede	5.000	20.000
	Tasvîr-i Hümayûnun kılıçlısından	Sûret-i âdiyyede	25.000	13.015
	Tasvîr-i Hümayûnun diğerlerinden	Sûret-i âdiyyede	2.000	3.064
	Köylülerin yaylaya çıkması	Sûret-i âdiyyede	25.000	10.195
	Köylülerin yaylaya çıkması (küçük boyutta)	Sûret-i âdiyyede	25.000	13.128
Muhtelif matbaalardan alınacak	Coğrafya levhalarından (15 çeşit)	Sûret-i âdiyyede	150.000	202.400
	Târih-i Umûmî levhalarının bazılarında		10.000	16.000
	Sultânîler için lazım olan târih-i tabîi levhalarından		10.000	12.000
	Terbiye-yi ruhiyeye hizmet edebilecek ilkbahar kış ve yaz manzaralarının güzellerinden		10.000	16.000
				takriben 305.802 (18.348) lira-yı Osmânî

Yukarıdaki listeden anlaşıldığına göre bunlardan 59.402 Osmanlı lirası tutarındaki 82.000'inin aynı matbaaya, 246.400 Osmanlı lirası tutarındaki 180.000'inin ise farklı matbaalara verilmesi kararı üzerinde duruluyor. Nazmi Ziya metnin sonunda bu harcamanın okulların on beş yirmi senelik ihtiyacını karşılayacağı üzerinde özellikle duruyor. Eğer bu şartlar kabul ediliyorsa Maârif Nezâreti tarafından bankaya havale yapılmasını ve bir an evvel numunelerin mühürlenmesini, kontratın

yapılarak resimlerin ısmarlanmasını ve coğrafya levhaları ile târih-i umûmî tablolarının bu ders yılı ortasında okullara dağıtılması için hemen İstanbul'a hareket edeceğini bildiriyor. Bundan başka son haber olarak matbaalardan birisinin yapmış olduğu yeni indirim hakkında bilgi veriyor. Bu matbaanın tasvîr-i hümayûnun her birinin 2 marka mal olacağını ve ayrıca 4 ay içerisinde verebileceklerini bildirdiğini ifade ediyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-13 (01-04), R. 23 Teşrîn-i sâni 1331).

13 Aralık 1915 tarihinde Nazmi Ziya'ya mecbur olunursa paranın kalan kısmını eşyanın tamamen tesliminde ödeme şartı koyması bildiriliyor. 15 Kasım 1915 tarihli mektubunun alındığı ve aşağıda bilgileri verilen satın alınan uygun olduğu bildiriliyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-19 (01-02), R. 30 Teşrîn-i sâni 1331/13 Aralık 1915):

Tablo 7: Satın alınması uygun görülenlere dair liste

Tasvîr-i Hümayûnun kılıçlısından	Sûret-i âdiyyede	25.000 adet	13.015 mark
Tasvîr-i Hümayûnun kılıcsızından	Sûret-i nefîsede	2.500 adet	10.000 mark
Tarihi levha (Boçkay'ın tetevvücü)	Sûret-i âdiyyede	25.000 adet	13.128 mark
			36.143 mark

Sûret-i âdiyyede olması tercih edilen ve 36.143 mark tutarındaki 52.500 adet tablo dışında Nazmi Ziya'dan mektubundaki diğer levhalar için birer numunenin gönderilmesini matbaacılara önermesi isteniyor. Bu levhalarda bir değişiklik, düzeltme gerekip gerekmediği denetlenmek isteniyor. Ayrıca tasvîr-i hümayûn ile tarihi tabloyu sipariş edeceği matbaanın adresini bildirmesi isteniyor. Ödeme koşulları hakkında peşin ödemenin en az işlerine geldiğini belirterek levhaların bir kısmını teslim ettiklerinde paranın da bir kısmını vermeyi uygun buldukları belirtiliyor. Bunu kabul ettirmeye çalışması isteniyor. Peşin parada ısrar ederlerse bunun 36.143 marktan fazla olmamasına gayret etmesi isteniyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-19 (01-02), R. 30 Teşrîn-i sâni 1331/13 Aralık 1915).

Berlin sefâretine yazılan 13 Aralık 1915 tarihli belge Nazmi Ziya'nın bir başka görevini daha ortaya koyuyor. Bu yazıya göre Maârif müfettişlerinden Nazmi Ziya'nın tarihi tablolar ve coğrafya levhalarının siparişi ile beraber Avrupa'ya tahsile gönderiler öğrencilerin yerleştirilmesi ile de görevlendirildiği anlaşılıyor. Sefâretten kendisine yardımcı olunması isteniyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-20, R. 30 Teşrîn-i sâni 1331/13 Aralık 1915).

Berlin Sefâretinden Posta ve Telgraf Nezaretine yazılan 27 Aralık 1915 tarihli belgeden anlaşıldığına göre, bir aydan daha fazla süredir orada olan Nazmi Ziya'nın siparişi için görevlendirildiği eşya ile ilgili mukavelenamenin ayın 27'sine kadar imzalatılmadığı takdirde olacıklardan bahsediliyor. Buna göre kendisi tarafından hamaliyeti gerekeceğinden sefâret-i seniyyece kendisine izin verilmesini rica ettiği, ancak böyle bir iznin verilmediği anlaşılıyor. Kendisine bu durumun telgraf ile acilen bildirilmesi isteniyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-22, R. 14 Kânûn-ı evvel 1331/27 Aralık 1915).

1915 yılına ait bu son kayıttan sonra 1916 yılına ait belgeler arasında Ocak-Şubat ve bir tane Mart ayına ait belge mevcuttur. Eylül ayına kadar başka herhangi bir kayda ulaşılmadı. Eylül ayındaki kayıtlardan sonra ise doğrudan Nazmi Ziya'nın bu görevlendirmesi ile ilgili bir kayıt bulunamadı.

20 Ocak 1916'da tasvîr-i hümayûn ve bazı tarih tabloların tabı için Leibzig'de Wachsmuth ve Meissner&Buch idarehaneleri arasında imzalanan kontrat senetlerinin Berlin sefâreti aracılığıyla bu idarehanelere teslim edilmek üzere ilk gidecek kuryeye teslim edildiği bildirilmektedir (BOA,

MF.MKT., 1213/15-24, R. 7 Kânûn-i sâni 1331/20 Ocak 1916).

30 Ocak 1916'da Berlin sefiri Hakkı Paşa'dan alınan telgraftan anlaşıldığına göre Nezâret namına tasvîr-i hümayûn-u mülûkâninin tabî için Nazmi Ziya tarafından verilen sipariş henüz Nezâret tarafından onaylanmamıştır. Bu nedenle siparişin vaktinde yerine getirilebilmesi için teyidin çabuklaştırılmasının Leibzig'deki Meissner&Buch adındaki matbaa tarafından rica edildiği bildiriliyor. Metnin altında ise mezkûr matbaaya cevap yazıldığı bildiriliyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-25, R. 4 Kânûn-i sâni 1331/30 Ocak 1916).

5 Şubat 1916 tarihli belgede adı geçen matbaaya 30 Ocak 1916 tarihinde yanıt verildiği ve tarihin Nazmi Ziya'dan tahkik edileceği yazıyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-26, 23 Kânûn-i sâni 1331/5 Şubat 1916).

7 ve 8 Şubat 1916 tarihli belgelerden Almanya'ya gönderilmiş olan İstanbul Maârif İdaresi tedrîsât-ı ibtidâiyye müfettişi Nazmi Ziya'nın mekâtib-i ibtidâiyyeye mahsus olarak muhasebe-i hususiyeden 5.000 kuruş borç aldığı anlaşıyor. Bu paranın bir kısmını Leibzig'de bulunan Meissner&Buch matbaasına sipariş edilen tasvîr-i hümayûn tablolarına karşılık adı geçen matbaaya emanet bıraktığı ve bu durumu belirten bir belge almıştır aldığı belirtiliyor. Bu belge ile muhasebe-i husûsiyyeden bu parayı almasının sağlanması istenmektedir (BOA, MF.MKT., 1213/15-27, R. 25 Kânûn-i sâni 1331/7 Şubat 1916; BOA, MF.MKT., 1213/15-28, R. 25 Kânûn-i sâni 1331/7 Şubat 1916; BOA, MF.MKT., 1213/15-29, R. 26 Kânûn-i sâni 1331/8 Şubat 1916).

5 Eylül 1916'da Leibzig'de bulunan Meissner&Buch ve Wachsmuth matbaaları tarafından mekâtib-i umûmiyye için tab edilerek hazırlanan tasvîr-i hümayûn ile tarihi tabloların Schenker nakliyat kumpanyası tarafından taşınacağı bildiriliyor. Sevkin mezkur matbaalara tebliğ edildiği bilgisi veriliyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-40, R. 23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916).

Bunun ardından Leibzig'de kain Meissner&Buch ve Wachsmuth matbaaları tarafından Nezâret için tab edilerek hazır hale getirilen tasvîr-i hümayûn ve iki nüsha tarih tablosunun Schenker nakliyat kumpanyası tarafından İstanbul'a celbine karar verildiğinden bu hususta mezkur matbaalar ve Schenker kumpanyası tarafından müracaat edildiğinde tahsilat ile sefâretin ilgileneceği bildiriliyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-39, R. 23-24 Ağustos 1332/5-6 Eylül 1916). Aynı bilgileri içeren ve bu konuda karar verildiğini belirten bir yazı hazırlanıyor. Maârif Nezâreti için Leibzig'de Meissner&Buch ve Wachsmuth müesseselerine tabettirilen tasvîr-i hümayûn ve levhaların Schenker adlı şirket aracılığıyla İstanbul'a naklinin kararlaştırıldığı bildiriliyor. Bu konuda Berlin sefâretinin ilgili olduğu bildiriliyor (BOA, MF.MKT., 1213/15-38, R. 24 Ağustos 1332/6 Eylül 1916).

Bu karardan sonra konu ile ilgili kayıt mevcut değil. Ancak bu görevlendirme sonrası tab ettirilen tablo ve levhaların eğitim sistemine katkısı hakkında önemli örnekler mevcuttur. 11 ay kadar süren bu görevin somut sonuçlarından birisi görevin yerine gelmesinden kısa bir süre sonra 1917 yılında görülmektedir. Nazmi Ziya'nın bu görevinde gerçekleştirdikleri ile 1917 yılında tarih eğitimine katkısını gösteren bir gelişme yaşandı. Tarih derslerinde kullanılan ders araç ve gereçleri arasında tarihi tablolar, haritalar, resimler, fotoğraflar önemli yer tutar. Nazmi Ziya'ya ait Lala Mehmed Paşa'nın Prens Boçka'ya Macar Krallık Tacını Giydirmesi, Zigetvar Muhasarası (Çankaya, 1968-1969: 912) bu makale konusu kapsamındaki önemli iki eserdir. Nazmi Ziya'ya yaptırılan Macar Prensi Boçkay'a Osmanlı Sadrazamı Lala Mehmed Paşa tarafından taç giydirilmesini konu alan ve tarih eğitimine de katkısı olan tablo 1917 yılında okullara gönderildi (Köksal, 2013: 462). *Resm-i Tetevvüç* adlı bu tablonun tarih dersinde nasıl kullanılabileceğine dair İhsan Sungu tarafından kaleme alınan yazı bu konunun önemini göstermektedir (Baymur, 1964: 94-100).

1915 Tarihli Görevlendirme Sonrası Hayatı Hakkında Bilgi

Nazmi Ziya'nın Mütareke döneminde yaprak tütün ticareti, tavuk çiftliği kurmak veya 6 ay

kadar süren kunduracılık yapmak gibi işlerle uğraşmak zorunda kaldığı biliniyor (Eyuboğlu, 1937: 15). 18 Eylül 1917 tarihli belgeden anlaşıldığına göre Nazmi Ziya artık Sanâyi-i Nefise Encümeni Başkâtibidir. Bu belgede Nazmi Ziya'nın İstanbul ve civarında yağlı boya veya karakalem resimler yapacağından masraflarının askeriye tarafından karşılanması için gerekli işlemlerin yapılması bildiriliyor (BOA, MF. MKT., 1213/15-48, 1 Zilhicce 1335/18 Eylül 1917). 9 Aralık 1918 tarihinde ise artık Sanâyi-i Nefise Mekteb-i Âlisi müdürlüğüne ve Resim bölümü müderrisliğine atandığı bilgisi mevcuttur (Cezar, 1973). 9 Mayıs 1921 tarihinde henüz anlaşılmayan bir nedenden dolayı uygun bir memuriyete tayin edilmek kaydı ifadesiyle açığa alındı. Ekim 1921 tarihinde emeklilik maaşı bağlanması amacıyla Maârif Nezâreti'ne başvurdu (Çankaya, 1968-1969: 908-909). Ülkede değişen siyasi tablo Nazmi Ziya'yı da etkiledi. İstanbul Hükümeti'nin hükmünün ortadan kalkması ve Ankara Hükümetinin yetkili güç olarak tüm ülkede egemenliğini sağlamasından sonra Nazmi Ziya'nın TBMM hükümeti Maârif Vekâleti tarafından Güzel Sanatlar Akademisi müdürlüğüne ve müderrisliğine atandığı biliniyor. Ancak bu konuda 2 farklı tarih zikredilmektedir. 1923 (Eyuboğlu, 1937: 14) ve Mart 1925 (Cezar, 1973). Eyuboğlu Nazmi Ziya'yı doğrudan tanıyan kişi olmasından dolayı 1923 bilgisi muteber gibi görünüyor. Ancak Nazmi Ziya'nın bir süre vekâleten yürüttüğü müdürlük görevine asaleten atanması ve kendisine buna göre maaş verilmesi ile ilgili arşiv kayıtları 1925 tarihini doğrulamaktadır (BCA, 30-18-1-1 / 13 31 17, 25 Mayıs 1925). Ayrıca titiz çalışan bir araştırmacı olan Cezar, 1923-1925 yılları arasında müdürlük görevini Ali Sami Boyar (9 Mayıs 1921-12 Eylül 1921) ve Cemil Bey (Eylül 1921-Mart 1925) tarafından yürütüldüğü bilgisini de vermektedir (Cezar, 1973).

Ekim 1926 tarihinde Paris'te resim öğrenimi alan öğrencilerin teftişi amacıyla geçici görevle Paris'e gönderildi (Çankaya, 1968-1969: 908-909). İki kız çocuğu olan Nazmi Ziya bu gidişi döneminde bundan sonraki hayatında kendisini mutsuz ettiği söylenen bir olay yaşadı. Cenân ve Mihriban adındaki kızlarının annesi olan eşi Marcelle Chevalier kendisinden boşandı (Eyuboğlu, 1937: 15; Erhan, 1975: 15). 18 Haziran 1927 tarihinde Güzel Sanatlar Akademisi müdürlük görevinden ayrılan Nazmi Ziya (Cezar, 1973) Eylül 1927 tarihinde İstanbul'a döndü. Bu tarihler ile ilgili bilgiler resmi yazışmalara değil dönemin yazılarına dayanmaktadır. Bu nedenle bunlar yaklaşık tarihler olmalıdır. Nazmi Ziya müdürlük görevinden ayrıldığında 70 lira asli maaşla Güzel Sanatlar Akademisinde desen hocalığı yaparak ders vermeye devam etti (Eyuboğlu, 1937: 25). 1931 yılında İstanbul'dan bağımsız milletvekili adayı oldu (*Cumhuriyet*, 23 Nisan 1931: 1, 4) ve hemen ardından adaylıktan vaz geçti (*Cumhuriyet*, 24 Nisan 1931: 5). 11 Eylül 1937 tarihinde kalp krizi nedeniyle vefat etti (*Cumhuriyet*, 12 Eylül 1937: 1, 9). Dönemin Kültür (Maârif) Bakanı Saffet Arıkan'ın girişimiyle Nazmi Ziya'nın cenazesi Güzel Sanatlar Akademisi tarafından kaldırıldı (*Cumhuriyet*, 12 Eylül 1937: 3). Fransızca'yı iyi derecede bilen Nazmi Ziya Almanca'ya da vakıftı (Çankaya, 1968-1969: 908-909).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemiyle beraber devlet işleyişindeki uygulamalar yanı sıra eğitim sisteminde de değişim yaşanmaya başladı. 1869 tarihli Maârif-i Umûmiyye Nizâmnamesi bu değişimin ana çizgisini belirleyen bir belgedir. II. Meşrutiyet döneminde siyasi yapının değişimine uygun olarak eğitim sisteminde de değişim yaşanması doğaldır. Okul sayısının veya türlerinin artmasından ders içeriklerine ve çeşidine kadar farklı alanlarda yaşanan bu değişim içerisinde öğretim materyalleri temini önemli konulardan biriydi. Bu konuda 1861-1878 yılları arasında Maârif Nâzırlığı yapmış olan Ahmed Kemal Paşa Osmanlı Devleti'ndeki öncü kişidir. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde yaşanan toplumsal sorunlara çözüm yollarından biri olarak görülen eğitim sisteminde topluma ortaklık bilinci verebileceği düşünülen derslere ayrı bir önem verildiği biliniyor. Ahmed Kemal Paşa'nın da kendi zamanında özellikle coğrafya ve tarih derslerine ve bu derslerde kullanılacak küre, harita gibi ders araç gerecinin teminine önem verdiği biliniyor. 1915 yılında Nazmi Ziya'nın

Almanya'dan özellikle tarih ve coğrafya derslerinde kullanılmak üzere tarihi tablolar ve coğrafya levhaları almak için görevlendirilmesi bu sürecin devamı niteliğindedir. Nazmi Ziya ise bu tablolar veya levhalarla beraber fizyoloji, kozmoloji ve târih-i tabîî resimleri almak için de çalıştı. Bu görevinde kendisinden alması istenenler için Faik Sabri tarafından hazırlanmış olan liste üzerinden işlemler yapıldığı anlaşıyor. Ancak bu listenin birebir uygulanmadığı da biliniyor. Bunun gerekçesi olarak ekonomik nedenler yanı sıra pedagojik anlayış farkı ortaya konuluyor. Daha iyi ürünlerin daha ucuza mal edilebileceği ifade ediliyor. Buradan hareketle Nazmi Ziya'nın bu görevi sırasında sanatçı, eğitimci ve bürokrat bakış açılarının her birini dikkate alarak davrandığı sonucu çıkmaktadır. Sanatçı bakışıyla değerlendirdiğinde kendi tercih ettikleri ile daha iyileri ama pahalıları arasındaki farkı İstanbul'da anlayacak kişinin çok az olduğunu belirtiyor. Eğitimci kişiliği ile konuya yaklaştığında bu ders araç gereçlerinin temini ile Osmanlı Devleti'nin eğitim aracılığıyla ortaya koyduğu hedeflere çok daha kısa sürede ulaşabileceğini iddia ediyor. Ayrıca bu malzemelerin yurtdışından alınıyor olmasından dolayı üzerlerinde milli veya dini hiçbir noktanın olmamasına özen gösteriyor. Levhalar üzerindeki ifadelerin Türkçe olması konusunda verilen karar ise sadece Nazmi Ziya'nın değil Maârif Nezâreti'nin de üzerinde önemle durduğu bir konuydu. Bürokrat olmasının verdiği bakış açısıyla ise bu tedarikle ülkenin özellikle İstanbul ve çevresi için 15-20 yıllık ihtiyacının karşılanmış olacağını iddia ediyor.

Nazmi Ziya bu görevini Leibzig'de yerine getiriyor. Yaptığı araştırmalar sonucunda iki matbaa ile anlaşmaya varıyor. F.E. Wachsmuth ve Meissner & Buch matbaalarını tercih etmesinin nedenini, eğitim sürecinde aynı sonuçları doğurabilecek ürünler için folyo gravür veya fotolitografi gibi pahalı yöntemler yerine litografi usulünde basım gibi daha ekonomik teklifler sunmalarına bağlıyor. Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde yaşanan ekonomik sorunların matbaacıların nakit paraya ihtiyaçlarını arttırmış olmasını fırsata çevirmeye gayret ettiği anlaşıyor. Bu ürünlerin nakliyesi için ise Schenker firması ile anlaşıyor. Bu süreçte Berlin Sefâreti ile temas halinde olan Nazmi Ziya ayrıca işlerinin kolaylaştırılması için de sefâretin kendisine yardımcı olması yolunda destek alıyor. Nazmi Ziya'nın 1915-1916 yılları arasındaki bu görevi sırasında Avrupa'ya tahsil amacıyla gönderilmiş Osmanlı gençlerinin yerleştirilmeleri ile de ilgilendiği biliniyor.

13 Eylül 1917 tarihli *Yeni Mecmua*'da kullandığı ifadelerden onun milli sanat anlayışı dışında maârif ile ilgili düşüncelerini de görmek mümkündür. Okullarımızın amacının milletin ruhen yükselmesi olduğunu belirterek başladığı yazısında Avrupa'nın bu dönemde elde ettiği başarısını serbest ve yüksek düşünceye borçlu olduğunu belirtiyor. Bunun için bilimin şart olduğunu, bilim için idrakin incelemesi, bunun ise ancak sanat ve özellikle sanâyi ile mümkün olabileceğini ifade ediyor. Bizde ise son asırlarda bu konuya önem verilmemesinden dolayı müşterekliklerimizin unutulduğunu ve birliğimizin kalmadığını belirtiyor: "Sanat herhangi millette milli bir gaye takip ederek yükselmiyor ise artık o millet çalışmak için kuvvet ve imkân bulamıyor; medeniyeti tevakkuf değil, inhitat değil, inkıraz buluyor." (Nazmi Ziya, 1917: 194-195). Bir amacı olmayan sanatın milletler için medeniyeti durdurmakla kalmayıp gerileme hatta tükenmeye götüreceği anlayışla hareket eden Nazmi Ziya'nın 1915-1916 yılları arasında Almanya'daki görevi sırasında tarihi tablolar veya coğrafya levhalarının seçimindeki titizliğinin nedeni 1917'de ifade ettiği bu sözlerden anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, sanatçı, eğitimci, idareci olarak çalışan Nazmi Ziya Türkiye'de izlenimci kuşağın öncüsü olması dışında farklı niteliklere sahip bir insandı. 1915 yılında ders araç gereç temini için görevlendirildiği süreçte bu birikimlerini devlet ve toplumun yararına kullanmaya özen gösterdiği için önemli bir örnektir. Bu görevlendirmesi ile temin edilen tabloların ve levhaların okullarda önemli araçlar olarak kullanılması bunun göstergesidir.

KAYNAKÇA**Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

- BOA, BEO, 1702/127624, H. 25 Rebü'l-âhır 1319 (11 Ağustos 1901)
 BOA, MF.MKT., 1210/28, 22 Şabân 1331 (5 Temmuz 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15, 09 Muharrem 1334 (17 Kasım 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-12 (Tarih yok)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-1, 3 Teşrîn-i sâni 1331 (16 Kasım 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-3, 2 Teşrîn-i sâni 1331 (15 Kasım 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-4, 5 Teşrîn-i sâni 1331 (18 Kasım 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-5, 4 Teşrîn-i sâni 1331 (17 Kasım 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-6, 18 Teşrîn-i sâni 1331 (1 Aralık 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-13 (01-04), 23 Teşrîn-i sâni 1331 (6 Aralık 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-14 (01-02), 10 Teşrîn-i sâni 1331 (23 Kasım 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-15, 15 Teşrîn-i sâni 1331 (28 Kasım 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-16 (01-02), 18 Teşrîn-i evvel 1331 (31 Ekim 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-17 (01-04), 29 Teşrîn-i evvel 1331 (11 Kasım 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-19 (01-02), 30 Teşrîn-i sâni 1331 (13 Aralık 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-20, 30 Teşrîn-i sâni 1331 (13 Aralık 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-21, 20 Teşrîn-i sâni 1331 (3 Aralık 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-22, 14 Kânûn-ı evvel 1331 (27 Aralık 1915)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-24, 7 Kânûn-i sâni 1331 (20 Ocak 1916)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-25, 4 Kânûn-i sâni 1331 (30 Ocak 1916)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-26, 23 Kânûn-i sâni 1331 (5 Şubat 1916)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-27, 25 Kânûn-i sâni 1331 (7 Şubat 1916)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-28, 25 Kânûn-i sâni 1331 (7 Şubat 1916)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-29, 26 Kânûn-i sâni 1331 (8 Şubat 1916)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-40, 23 Ağustos 1332 (5 Eylül 1916)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-39, 23-24 Ağustos 1332 (5-6 Eylül 1916)
 BOA, MF.MKT., 1213/15-38, 24 Ağustos 1332 (6 Eylül 1916)

Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-18-1-1 / 13 31 17, 25 Mayıs 1925

Gazeteler

- Anonim. (23 Nisan 1931). *Cumhuriyet*. 1, 4.
 Anonim. (24 Nisan 1931). *Cumhuriyet*. 5.
 Anonim. (12 Eylül 1937). "Bir çırpıda Nazmi Ziya". *Akşam*. 3
 Anonim. (12 Eylül 1937). "Meşhur ressam Nazmi Ziya vefat etti". *Cumhuriyet*. 1, 3, 9.
 Nazmi Ziya. (12 Eylül 1937). "Resim sergisi hakkında". *Cumhuriyet*. 5.

Diğer Eserler

- Ata, B. (2009). Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bir Ders Araç Gereçleri Lojistik Merkezi: Maarif Kütüphanesi (1872-1895). *Tarihin Peşinde*, (1), 27-36.
 Ayhan, İ. (2021). *Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1908-1922): Prosopografik Bir Çalışma Örneği*, Hacettepe Üniversitesi, (basılmamış doktora tezi), danışman Doç. Dr. Seyfi Yıldırım, Ankara.

- Baymur, F. (1964). *Tarih Öğretimi*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Cezar, M. (1973). *Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1883-1973*. İstanbul: Renkler Matbaacılık.
- Cüçük, E. (2020). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi ve Ahmed Kemal Paşa Biyografisi, Eğitim Politika ve Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çakır, Y. (2017). 20. Yüzyılın İlk Yarısında Türk Resminde Manzara ve Nazmi Ziya Güran, Dumlupınar Üniversitesi, (basılmamış yüksek lisans tezi), danışman Yrd. Doç. Dr. Pınar Yazkaç, Kütahya.
- Çankaya, A. (1968-1969). *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler Mülkiye Şeref Kitabı*. III. Cild (1860-1923). Ankara: Mars Matbaası.
- Erhan, K. (1975). *Nazmi Ziya*. İstanbul: Halk El Sanatları ve Neşriyat A.Ş.
- Eyuboğlu, B.R. (1937). *Nazmi Ziya*. İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatından.
- Gökkaya, E. K. (2013). Türk Resminde Öcü Bir İsim. Nazmi Ziya Güran Dönemi, Hayatı, Sanatı. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 56-67.
- Gülaçtı, İ. E. (2017). Osmanlı Resim Sanatında Propaganda: Padişah Resimleri ve Şişli Atölyesi. *Yıldız Journal of Art and Design*, 4 (1), 29-65.
- Güvemli, Z. (1977). Nazmi Ziya Güran. *Türkiyemiz*, (23), 33-36.
- Kaptan, A. (1942). Nazmi Ziya. *Güzel Sanatlar Mecmuası*, (4), 92-95.
- Köksal, H. (2013). İhsan Sungu'ya Ait Bir Tarih dersi Örneği: Taç Giydirme Töreni Tablosu. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (14), 461-484.
- Kuneralp, S. (1999). *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*. İstanbul: İSİS.
- Nazmi Ziya. (1912a, 28 Şubat/15 Şubat 1327). Sanâyi-i Nefise: Teessüfle Mümtaz Bir Başlangıç. *Şehbal*, (48), 476-477.
- Nazmi Ziya. (1912b, 28 Mart/15 Şubat 1328). Sanâyi-i Nefise: Sanâyi-i Nefise Hakkında Biraz fennî bir küçük tetebbu. *Şehbal*, (50), 34-35.
- Nazmi Ziya. (1912c, 14 Temmuz/1 Temmuz 1328). Sanâyi-i Nefise: Resim Hakkında Birkaç Söz. *Şehbal*, (56), 154-155.
- Nazmi Ziya. (1913a, 14 Temmuz/1 Temmuz 1329). Sanâyi-i Nefise ve Harb. *Şehbal*, (78), 118-120.
- Nazmi Ziya. (1913b, 28 Temmuz/15 Temmuz 1329). Sanâyi-i Nefise: Müzeler ve Meşhurları. *Şehbal*, (79), 138-140.
- Nazmi Ziya. (1917, 13 Eylül). Sanâyi-i Nefise. *Yeni Mecmua*, (10), 194-195.
- Tansuğ, S. (1993). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topallı, E. (2009). Heyet-i Edebiyye'de İki Ressam: Nazmi Ziya ve Çallı İbrahim. K. Pektaş (Yay.haz. Pektaş, K., Cirtil, S., Özgün Cirtil, S., Öztaşkın, G.K., Özdemir, H., Aktuğ, E., Uykur, R.), XIII. *Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 14-16 Ekim 2009* (s. 631-638 içinde), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü yayınları.
- Tümer Erdem, Y. (2015). Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Katkısı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (32), 23-64.

Ek 1: Faik Sabri (Duran) tarafından hazırlanan ve Nazmi Ziya'nın görevi sürecinde kullanılan liste. (BOA, MF.MKT., 1213/15-12, tarih yok)

[illegible]

[illegible]